

Ο δρόμος προς την Γκουέρνικα

Ο Κυριάκος Κατζουράκης συνομιλεί με τον Χαμίντ Χαρούν

Καθόμαστε αντικριστά με τον Κυριάκο Κατζουράκη στο τραπέζι στο ατελιέ του. Περιστοιχίζομαστε από πληθώρα έργων που πρόκειται να εκτεθούν στην προσεχή έκθεσή του, η οποία εγκαινιάζεται στο Μουσείο Κατσίγρα, στη Λάρισα, και στο ΜΙΕΤ, στην Αθήνα. Τέως καθηγητής στην ΑΣΚΤ του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο Κατζουράκης είναι από τις τελευταίες μεγάλες μορφές που έχει να επιδείξει η ελληνική τέχνη σήμερα. Η δουλειά του είναι ένα αμάλγαμα καλλιτεχνικών ρευμάτων που επικρατούσαν στη νότια Ευρώπη τον περασμένο αιώνα· απηχεί στοιχεία του εξπρεσιονισμού, του κυβισμού, αλλά και θραύσματα από τους «μεγάλους» του μοντερνισμού που κυριαρχούσαν στην ελληνική ζωγραφική τον τελευταίο αιώνα. Από το μωσαϊκό της δουλειάς του δε λείπουν επίσης στοιχεία των προδρόμων του πανευρωπαϊκού μοντερνισμού.

Χαμογελά καθώς μου εξηγεί τις ανησυχίες του όσον αφορά μια νέα περίοδο στην τέχνη του. Συνήθως, μετά δύο αναδρομικές εκθέσεις ένας ώριμος ζωγράφος εισέρχεται σε μια σκοτεινή φάση της καριέρας του, όπου η τεχνοτροπία και τα χρώματά του παραπέμπουν σε μια σύνθεση, ή αποτελούν περαιτέρω εξέλιξη, της προηγούμενης δουλειάς του. Για τον Κατζουράκη, όμως, αυτό θα ήταν η εύκολη λύση. Ο ίδιος σε καμία περίπτωση δεν έχει ολοκληρώσει τις μεγάλες δηλώσεις που αισθάνεται ότι έχει ακόμη να κάνει. Το έργο του χαρακτηρίζεται από μια πολυπλοκότητα όπου ο μοντερνισμός, ο κλασικισμός, ο συμβολισμός και ο κοινωνικός ρεαλισμός μοιάζουν να εναλλάσσονται με μια διακριτική αισθητική ένταση, και οι πίνακές του είναι διαποτισμένοι με το σφρίγος που συνήθως αποδίδεται στα έργα του Φράνσις Μπέικον. Όπως ο ίδιος το θέτει με χαρακτηριστική ευθύτητα: «Κινούμαι από τον εξπρεσιονισμό στον ιμπρεσιονισμό, έπειτα στον κυβισμό και τον υπερρεαλισμό χωρίς δυσκολία, και αυτό προ-

καλεί σύγχυση στους νέους ιστορικούς τέχνης σήμερα». Οι μεγάλες αναδρομικές εκθέσεις του περιλαμβάνουν πίνακες όπου στοιχεία άλλοτε αναμειγνύονται κι άλλοτε έρχονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους. Ο καλλιτέχνης θα απαντούσε σε αυτό υποστηρίζοντας ότι αυτό που κάνει είναι να αξιοποιεί μια σειρά οπτικών αισθητικών επιπέδων, η τεχνοτροπία των οποίων έχει προσεκτικά συγχωνευθεί με τις φιλοσοφικές του αντιλήψεις.

Παρακάτω παραθέτω ορισμένα αποσπάσματα από τη συνομιλία μου με τον Κυριάκο Κατζουράκη αναφορικά με τη σημαντική έκθεση της δουλειάς του που ετοιμάζει στη Λάρισα και την Αθήνα.

Ε Αναφέρεσαι στην προσεχή έκθεσή σου ως την προσωπική σου Γκουέρνικα. Γιατί;

ΚΚ Η Γκουέρνικα του Πικάσο μου πρωτοέκανε εντύπωση το 1964, όταν ήμουν μαθητής του Μόραλη. Έμεινα άναυδος· πώς στο καλό κατάφερε ο Πικάσο να δώσει σχήμα και μορφή σε ιδέες τόσο νωρίς, ήδη από το 1937, όταν ακόμα καλά καλά δεν είχε στεγνώσει το αίμα από τα θύματα της Γκουέρνικα; Αυτό πραγματικά ήταν «Ιστορία», με Ι κεφαλαίο. Ο Πικάσο άνοιξε νέο κεφάλαιο και η μετάβαση αυτή απελευθέρωσε από μέσα του έναν πλούτο σχεδίων, λες από χέρι μαγικό – το χέρι ενός ανθρώπου που του άρεσε να διαβάζει κόμιξ και να κινείται προς μια παιδική, πρωτόγονη τέχνη.

Ας μην ξεχνάμε ότι η Γκουέρνικα δεν ήταν απλά ένας πίνακας. Ο Πικάσο ανέσυρε από μέσα του έναν τεράστιο αριθμό σχεδίων και μελετών που οδήγησαν στην τελική Γκουέρνικα. Δεν ήταν φιλόσοφος ούτε άνθρωπος των βιβλίων και των γραμμάτων. Πώς τα κατάφερε και αφοσιώθηκε σε αυτό το εντελώς νέο ξεκίνημα στην τέχνη του; Η μαθητεία μου κοντά στον Μόραλη με βοήθησε να κατανοήσω τη μεταμόρφωση που βίωσε ο Πικάσο. Ο Μόραλης ως ζωγράφος ήταν ευθύς, εκφράζοντας μέσα από την τέχνη του τα βαθύτερα συναισθή-

ματά του δίχως υπονοούμενα. Μια μέρα μου έδειξε εικόνες από την Γκουέρνικα και μου είπε: «Παιδί μου, στη ζωγραφική μπορείς να κάνεις ό,τι επιλέξεις να κάνεις στη ζωή». Οι πίνακες του Μόραλη διακρίνονταν από ευθύτητα, και αυτό με βοήθησε να κατανοήσω την ευθύτητα στη σχέση μεταξύ πολιτικής και τέχνης. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Μόραλης ήταν πολύ συντηρητικός άνθρωπος. Δεν ήταν ούτε κομμουνιστής ούτε καν αριστερός.

Στην Ελλάδα σήμερα ζούμε ολέθριες καταστάσεις. Ζήσαμε μια εισβολή από τους Γερμανούς το 1944, είκοσι χρόνια προτού γίνω μαθητής του Μόραλη. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 είχα ήδη αρχίσει να νιώθω όπως ο Πικάσο τη δεκαετία του 1930, όταν δημιούργουσε την Γκουέρνικα.

Το είδος της καταστροφής που παρατηρεί κανείς στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες είναι μη αναστρέψιμο. Αρχίζει κανείς να πιστεύει ότι τα πράγματα ποτέ δε θα βελτιωθούν – απλά θα χειροτερεύουν.

Όταν ο Πικάσο είδε μια μικρή πόλη όπως η Γκουέρνικα να βομβαρδίζεται, ένιωσε την ίδια πικρία και απογοήτευση που θα ένιωθα κι εγώ καθώς μεγάλωνα.

Στην έκθεση θα υπάρχει ένα ομαδικό πορτρέτο, όπου απεικονίζομαι κι εγώ ως παιδί σε ορφανοτροφείο μαζί με την αδερφή μου. Πριν από τον θάνατό της, η μητέρα μου είχε ζωγραφίσει μια νεκρή φύση, που μου ενέπνευσε μια αίσθηση της δύναμης που έχει η ζωγραφική. Αν και η μητέρα μου δε ζούσε πια, ένιωθα ότι μπορούσα να κάνω καινούρια πράγματα με τη δύναμη αυτή.

Ήθελα να ζωγραφίσω την απογοήτευση που ένιωσα με την καταστροφή που αντίκρισα στην Ελλάδα έπειτα από την πρώτη επαφή μου με την Γκουέρνικα. Ο Πικάσο είχε κατορθώσει να μεταμορφώσει την πικρία του σε αυτή τη δύναμη της ζωγραφικής. Το πώς ακριβώς έγινε αυτή η μεταμόρφωση παραμένει ένα μυστήριο.

Σταδιακά έφτασα στη συνειδητοποίηση ότι κάθε κοινωνία και εποχή πρέπει να δημιουργήσει τη δική της Γκουέρνικα, και εάν μια κοινωνία

δε διαθέτει τέτοια, είναι θέμα χρόνου να τη δημιουργήσει. Έτσι ξεκίνησα τη μακρόχρονη αναζήτηση της δικής μου Γκουέρνικα.

Ε Ωστόσο, κάνοντας μια επισκόπηση αυτής της περιόδου σήμερα, βλέπει κανείς ότι η σχέση μεταξύ πολιτικής και τέχνης θεωρείται εντελώς εκτός μόδας. Για ποιο λόγο εκείνη την περίοδο σε έλκυε τόσο η πολιτική, αναφορικά με τη δική σου τέχνη;

ΚΚ Η σχέση αυτή ήταν πάντα εκτός μόδας. Όταν όμως μιλάω για την Γκουέρνικα, έχω στο μυαλό μου τις δικές της συγκεκριμένες πολιτικές. Αγαπώ την Γκουέρνικα κατά τον ίδιο τρόπο που αγαπώ τον Τιντορέττο, ο οποίος δεν έχει καμία σχέση με την πολιτική, και είναι πολύ δύσκολο να εξηγήσει κανείς τη δουλειά του. Εξαιρετικά δύσκολο!

Q Δεν ήταν όμως η Γκουέρνικα ένα εξαιρετικό πολιτικό μήνυμα που στόχευε στο να κινητοποιήσει τις δυνάμεις που είχαν παραταχθεί εναντίον του φασισμού;

ΚΚ Η γλυπτική του Τζιακομέττι εμπεριέχει στοιχεία που απηχούν τη ζωή στην εποχή της πυρηνικής βόμβας, που είναι βέβαια πολύ πιο σοβαρό ζήτημα. Ωστόσο, όταν κανείς κοιτάζει τα γλυπτά του, δεν είναι η πολιτική το πρώτο πράγμα που του έρχεται στο μυαλό· είναι ο τρόπος της γλυπτικής του που σε κάνει να αναρωτιέσαι γιατί και πώς δημιουργήθηκαν αυτά τα εξαιρετικά γλυπτά και σχέδια. Κι όμως, τα έργα του είναι διαποτισμένα με αυτή την αίσθηση του φόβου που προκαλεί μια πυρηνική καταστροφή. Κατά τον ίδιο τρόπο, η Γκουέρνικα του Πικάσο αποτελούσε στην εποχή της μία προειδοποίηση για την επερχόμενη καταστροφή. Για τον λόγο αυτόν αισθάνομαι ότι ήρθε ξανά η ώρα για μια Γκουέρνικα, αυτής της εποχής, όσο ξεπερασμένο κι αν θεωρείται αυτό.

Η έκθεση που ετοιμάζω αποτελεί την ιστορία της ζωής μου. Είναι η

ιστορία της ζωής μου σε πενήντα πίνακες. Διηγείται πώς κατάφερα να επιβιώσω και να διαφυλάξω τη δημιουργικότητά μου. Αποτελεί μια δήλωση όχι μόνο για την Γκουέρνικα, αλλά και για τον νου που είναι πέρα για πέρα διαποτισμένος με την ιδέα της Γκουέρνικα, και δεν αποτελεί αυθαίρετη ή τυχαία εξέλιξη στην καριέρα μου ως καλλιτέχνη.

Ε Αν το σκεφτεί κανείς καλύτερα, όταν ο Πικάσο δημιούργησε την Γκουέρνικα, είχε ήδη διαγράψει πορεία πάνω από σαράντα χρόνων ως καλλιτέχνης. Πώς και η δική σου Γκουέρνικα έρχεται σε σημείο στην καριέρα σου που ίσως το κοινό θεωρήσει ότι βρίσκεται πολύ κοντά στο τέλος της;

ΚΚ Η Γκουέρνικα είναι το πρελούδιο μιας νέας δεκαετίας στην καλλιτεχνική μου πορεία. Σήμερα έχω την αίσθηση ότι μόλις ξεκίνησα να ζωγραφίζω. Είναι μια αρχή για μένα. Είναι μια περίοδος που ακολούθει δύο μεγάλες αναδρομικές εκθέσεις της δουλειάς μου στην Αθήνα. Ξέρω ότι μετά αυτή την έκθεση δε θα σταματήσω να ζωγραφίζω. Η ζωή μου έχει κάνει έναν πλήρη κύκλο, και νιώθω ότι βρίσκομαι στη διαδικασία της αναγέννησης. Η πλήρης απάντησή μου προς την Γκουέρνικα δε βρίσκεται σε αυτή την έκθεση. Θα δοθεί με την επόμενη. Ήδη όμως τα στοιχεία που απαρτίζουν τη μελλοντική μου Γκουέρνικα είναι παρόντα στην έκθεση αυτή. Όπως ακριβώς στα προπαρασκευαστικά σχέδια του Πικάσο, ίσως αποτελούν ένα απαραίτητο στάδιο προς την ολοκλήρωση της δικής μου Γκουέρνικα.

Ο ενθουσιασμός για τις εξελίξεις αναφορικά με τη νέα έκθεση του Κυριάκου Κατζουράκη κορυφώνεται στους καλλιτεχνικούς κύκλους της Αθήνας. Ο ίδιος βρίσκεται στο ατελιέ του, με τη σύζυγο και σύντροφό του επί πολλά χρόνια, την εξαιρετική Ελληνίδα ηθοποιό Κάτια Γέρου, η οποία ακουμπά το χέρι της στον ώμο του, ενώ οι νέοι πίνα-

κες του καλλιτέχνη λάμπουν γύρω τους, έτοιμοι να παρουσιαστούν στο κοινό. Οι πίνακες αυτοί στο σύνολό τους έχουν μεταμορφωθεί σε κάτι πέρα από τη συνηθισμένη ιδέα που επικρατεί σχετικά με τις αναδρομικές εκθέσεις καλλιτεχνών στην όψιμη φάση της καριέρας τους. Σε αυτούς ο Κατζουράκης έχει εναποθέσει διαλεκτικά ερωτήματα που προκύπτουν από την τέχνη του, σε ό,τι αφορά μια ζωτικής σημασίας κατανόηση του εδώ και του τώρα. Έχει διαμορφώσει τις ιδέες του όχι ως κρυστάλλινη σφαίρα που προβλέπει το μέλλον, αλλά ως ένα όραμα που τονίζει το πώς η Ελλάδα του σήμερα ατενίζει το αύριο. Και ο ίδιος νιώθει φόβο γι' αυτό το αύριο.

Αυτό που ο καλλιτέχνης έχει ανάγκη να δει είναι μια Ελλάδα που αλλάζει ριζικά. Έχει ανάγκη να δει ότι οι πολίτες του κόσμου σήμερα κατανοούν τους περιορισμένους πόρους με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπος ο κόσμος του αύριο. Και, ακόμη περισσότερο, έχει ανάγκη να οραματιστεί μια κοινωνία που είναι προετοιμασμένη να διορθώσει τις τωρινές αποτροπιαστικές συμπεριφορές της, τα οικολογικά απόβλητά της, τη διάχυτη σκληρότητά της, και να εισαγάγει νέα στοιχεία ουμανισμού, που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Μέσα στα επόμενα λίγα χρόνια, η νέα Γκουέρνικα του Κατζουράκη θα αποκαλυφθεί. Μετά από αυτήν, αρχίζει η αναμονή για την επόμενη. Ένας καινούριος καλλιτέχνης, ένα νέο σύνθετο όραμα, είναι η ύψιστη ανάγκη. Ο Κατζουράκης μπορεί να μη βρίσκεται εδώ, σίγουρα όμως θα χαμογελά καθώς ένας νέος Πικάσο θα εργάζεται προς την εκπλήρωση αυτού του οράματος.